

„СЕНКИ” - ЯВОРОВ

(анализ)

В по-голямата част от своите проявления българската лирика, както и цялата родна литература, е реалистична. Културно исторически фактори като връзката на литературата с обществено-политическия живот и социалната ангажираност на литературните творци предопределят реалистичната ориентация на писаното слово. Но в следосвобожденската епоха реализмът отстъпва пред естетическите търсения на българския модернизъм. След постигането на възрожденския идеал за национална свобода и независимост, културното съзнание постепенно излиза от затвореното пространство на родното и се насочва към общоевропейските и към световните тенденции. От пряко свързана с действителността и с хода на историческите събития литературата се превръща в самостоятелна, обособена в сферата на изкуството дейност. В противоречие с многогодишното традиционно развитие се появява призивът на кръга „Мисъл” за „чисто изкуство”. Историческата и социалната проблематика се заменят от мотиви, свързани с драмата на личността, а директното, тенденциозно говорене - от абстрактен, символно-алегоричен изказ. Преките, еднозначни послания на художествения текст вече са невъзможни. Лирическите творби изразяват сложни, многопланови състояния на човешкия дух.

Яворов е сред най-значимите представители на българската модернистична лирика. Редом с текстовете на Пенчо Славейков, Димчо Дебелянов, Николай Лилиев и Теодор Траянов Яворовото творчество отразява идейно естетическите тенденции на времето и оформя облика на родния модернизъм. В поетическите творби се оглежда страдащата, трагично белязана и обречена на самота модерна душа. Лирическият Аз е драматично раздвоен между действителност и блян, между реалност и идеал, между факт и копнеж.

Стихотворението „Сенки” е публикувано през 1906 г. в кн. 6-7 на сп. „Мисъл”, като част от цикъла „Дневник”, а по-късно е включено в стихосбирката „Подир сенките на облаците”. Открояващо се с характерни за Яворовия поетически свят мотиви и образи, организация на стиха и внушения, то може да се възприеме като модел за функционирането на идеите и поетиката на българския модернизъм.

Текстът се разграничава от реалистичната образност още чрез заглавието си. Сянката е отражение, проекция, иреалност, другост. В Яворовата лирика „тя най-вече обозначава неясното, неотчетливото, несигурно, „здрачно” познание, което недостига до същността на нещата” (П. Велчев). Внимателното вглеждане разкрива траен интерес на поета към идеята за другото измерение на реалността. Клео Протохристова отбелязва, че „идеята за огледалността владее цялостното му творчество с парадоксалната настойчивост на неназовано, но вездесъщо присъствие”. Образът на сенките поетът вплита и в заглавието на стихосбирката си „Подир сенките на облаците”, а в края на живота си определя света на сенките като алтернатива на действителността и като синоним на художествено пространство: „Аз вече прекрачих в царството на сенките: поезията, която писах, стана за мене действителност.”

Светът на сенките заявява своята различност от реалността чрез образите, изграждащи първата строфа. Типичният за Яворовата лирика образ на нощта маркира опозицията „ден-нощ“, в която по традиция денят се възприема като символ на реалното и осезаемото, а нощта - на загадъчното, тайнственото, невидимото, но вероятно същностното. Именно към тази част от опозицията са ориентирани пристрастията на твореца. Сред най-ярките му текстове се открояват поемата „Нощ“ и „Песен на песента ми“, където властват настроения, провокирани от сънищата и виденията, от иреалното и подсъзнателното. Владимир Василев го нарича „поет на нощта“, а д-р Кръстев го определя като „певец на душевни бездни“. Но ако в споменатите текстове лирическият Аз обитава света на сенките, то в стихотворението „Сенки“ опозицията „реално-фикционално“ е интригуваща с особената поставеност на лирическият говорител на границата между два свята.

*Аз гледам открити
две тъмни сенки: там, зад бялата завеса, де
лампата гори, в поле от светлина, две
сенки на нощта.*

Присъщата за Яворовото мислене двойственост веднъж е разполовила света чрез представата за време („На тъмна нощ часът.“) и втори път - чрез пространствената опозиция „тук-там“. Азът (лирическият глас, творецът) и сенките са от двете страни на „бялата завеса“. Творецът не просто изживява, но и напълно осъзнава творческия акт и редом с идейно емоционалните послания представя и формалните белези за неговото случване. Характерните почти за всеки стих анжамбмани акцентират върху нюанси и придават многоаспектност на оформилите се опозиции („ден-нощ“, „тук-там“, „тъмно-светло“, „Аз-те“, „той-тя“). В часа на тъмната нощ, когато човекът би трябвало да намери покой след изпитанията на деня, поетът будувa и се вглежда в света на сенките. Творческото съзнание разбира, че сенките са раждат в играта между тъмното и светлото, между черното и бялото, че въображението проектира реалността в света на сенките, за да я види „0 поле от светлина“ и да се опита да я разбере. Преди драмата на сенките лирическият говорител споделя своята драма - на виждащия, на осъзнаващия, на назоваващия. Подчертаната театралност на текста дистанцира лирическият Аз от лирическите герои сенки и го натоварва с нетипичната за Яворов, но характерна за модернистичния маниер на изображение умозрителност. Дори графиката на текста отделя чрез многоточие говоренето на Аза за себе си и за тях:

*...сами една пред друга,
сами една за друга в жажда и притома,
там - сянката на мъж и сянка на жена.*

Виденията на лирическият Аз открояват в света на сенките емблематичните образи на човешкото - фигурите на мъжа и на жената. „Сами една пред друга“ в своята митологична самотност, „сами една за друга“ в своята вечна самотност, те са обречени да се вглеждат и да се стремят „в жажда и притома“ към своето единство.

„Ние живеем тука, движим се, говорим и вършим, но нивга не се докосваме един други, нивга не се разбираме, защото стоим на повърхността, далеч и от самите нас... тая идея Яворов развива в едно стихотворение, дивно по план на разположение, композиция и художествена проникнатост“ - отбелязва Владимир Василев. Мотивът за невъзможното общуване, за непостижимата близост се разгръща многопосочно чрез сложна и богата поетика във втората и в третата строфа. Възприятията на

лирическият Аз за света на сенките са изцяло зрителни („Аз гледам“). Слуховите картини са само предполагаеми („Те шепнат може би“, „Но може би и викат“, „Но може би крещат“). Оценките и обобщенията, изречени от лирическият глас, се основават на разкодирането на движенията на сенките „мъчително глава се към глава навежда“, „напрегнато ръце се към ръце протягат“. Напрежението и драматизмът от невъзможната близост са заложили в натрупването за представата за двойственост чрез повторенията „глава - глава“, „ръце - ръце“, „един пред друг - един за друг“. А чувството за обреченост и непреодолимост на състоянието, за разминаването между желание и възможности е внушено чрез двукратно изречената констатация „искат и не могат“, придружена при втората си поява от най-красноречивия знак за продължителност и безкрайност - многоточието. Проектираните върху „бялата завеса“ сенки отразяват най-същественото състояние на човешкия дух - стремежа към другия, и най-трагичният фактор в общуването - противоречието между воля и реализация. Трагизмът се засилва от внушението за повторителност: „И пак, един пред друг, един за друг стоят“. Безмълвният театър на сенките прави видимо усилието на човешката двойствена природа да постигне единение и хармония и доказва, че „досегът“ е невъзможен. Мотивът за нечутия зов е характерен за Яворовите текстове, посветени на отношенията между мъжа и жената. „Душата ми е стон. Душата ми е зов.“ („На Лора“) - „Душата ти вълшебница мълчи“ („Вълшебница“). В стихотворението „Сенки“ разбирането за невъзможното общуване чрез звук и слово е доведено до крайност. Категоричността на изказа, съчетана с бъдеще време, е непоколебима: „Те няма да се чуят, ни ще се досегнат“. Текстът наславя внушения за стремежа към досег, за степените на опитите за диалог (шепот, вик, крясък) и в огледална последователност категорично отрича възможностите за чуване и докосване. Огледалният принцип е завладял и композицията на творбата, финалът на третата строфа почти (а не напълно) повтаря финала на първата; образът на светлината от началото („в поле от светлина“) се повтаря в края като „през толкоз светлина“. Относително спокойният умозрителен тон се съхранява, но към него се прибавя драматизмът на категоричното твърдение, означено чрез удивителния знак.

Нощното видение на лирическият Аз е ярко, посланието на условната сцена от театъра на сенките е доведено до еднозначност. Недоизказано остава състоянието на Аза, видял и назовал случващото се „зад бялата завеса „. Изследователите на Яворовото творчество често тълкуват прирастванията на поета към призрачните безплътни фигури на нощта като предпочитания към духовното и същностното, към дълбинното и трудно познаваемото. Други виждат в афинитета към нощта (фикцията) израз на разочарованието от деня (реалността). Трети откриват предчувствие на поета за слепотата му и силно усещане за краткостта и преходността на земния човешки път. Трагичният живот и драматичните текстове на Яворов подкрепят всички твърдения. Но стихотворението „Сенки“ прибавя към тях разчитането на образа на нощта предимно като пространство на „чистото изкуство“, обитавано от безплътни сенки; пространство, в което творецът се вглежда с интереса на откривател на тайните на битието. Направата на текста (образна система, стилистични фигури, композиция, графика) засилва акцента върху условността, върху естетското предпоставено търсене на модерния творец. Осмислено през спецификата на литературното направление и през Яворовото откровение: „Затова са дневници моите сбирки. Аз се освобождавам чрез тях от болките си. То е начин на лекуване на душата.“. Стихотворението се превръща в свидетелство за възможността на лириката (и изобщо на изкуството) да претворява действителността, да я осветлява, за да я осмисля, за да я преодолява, за да я коригира.